

1479

Земельно

и сиротных детей

22

2-20

1896

48

ՀԱՄԱՌՈՏ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԵ ԳՐԱՅ

Ի ՊԵՏԱ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԱՅ

ՇՐՋԱՆ Ա.

Թարգմանց մեղիւնեհ

Բ. ԱՐԱՐԱՀԱՄԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ

Ե. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Թիւ 27, Ֆիկնամնըրաւ Եզգուշու, Կ. Պոլիս

1896

22

20

2010

22
2-20

ՀԱՄԱՌՈՏ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԱՅ

Ի ՊԷՏԱ ՎԱՐՃԱՐԱՆԱՅ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԱՅ

Թարգմանեց Անգլիերէկէ

Բ. ԱՐՐԱՀԱՄԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ե. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1896

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Յ. ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

27, Ֆինանսըլար Նոգուտու, Կ. Պոլիս:

2001

3917 4-67

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک رخصتنامہ سیلہ طبع اولمشر

Բազմավաստակ աշխատութենէ եւ մեծամեծ զոհողութիւններէ վերջ կարող եղայ վերջապէս թարգմանել ՀԱՄԱՌՈՏ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ անուն այս մատենիկ՝ զոր կ'ուզեմ մաս առ մաս ի լոյս ընծայել, սա միակ խորհրդով թէ իւր պարզութեամբն ու համառոտութեամբ պիտի կարենայ կարեւոր պակաս մը ընուլ, ինչ ինչ օգուտներ ընծայելով գործածող մէն մի անհատին: Արդարեւ մեր մէջ նուազ թիւ մը չ'են կազմեր համանուն բայց այլասեռ գրեանք, որոց ամենքն ալ ունին իրենց կատարելիք ուրոյն դերն, եւ որոց կարգին կը միանայ սոյն թարգմանածոյ մատենիկս:

Պատուարժան ուսանողք կարելի է երբեմն բաղխին սխալներու, սակայն ներողամտութեամբ անցնելնին կը խնդրեմ, զի չ'էի կրնար ասկէ աւելի կոկիկ ձեւ մը տալ անոր քանի որ սուղ է ժամանակս եւ անգին ժամերս: Այսու ամենայնիւ կը խօստանամ երկրորդ տպագրութեան մէջ (եթէ հարկ ըլլայ) փոփոխութիւններ ներմուծել թէ՛ ոճի եւ թէ՛ ձեւի մասին:

Աշխարհագրութիւնս կը բազկանայ չորս շրջաններէ՝ որոց առաջինը կը խօսի Պաղեստինու, անոր լեռանց, դաշտերուն եւ հովիտներուն, քետերուն, լիճերուն, աւազաններուն եւ աղբիւրներուն վրայ. երկրորդը կը պարունակէ բաժանումներն, իսկ մնացեալ երկուքը կը

52539-Ա.Կ.

նկարագրեն Հին եւ Նոր Կտակարանաց մէջ յիշուած երկիրներն՝ պատմելով հանդերձ այլ եւ այլ տեղեր պատահած դէպքերը :

Իմ մեծագոյն դժուարութիւնս եղած է Անգլիերէն անուանց Հայերէնը գտնելն, որոյ համար նուիրած աշխատանքս ավարդիւն ելած չ'է յուսամ :

Վստահելով որ իմ այս առաջին թարգմանութիւնս պիտի կարենայ ըստ արժանեաց սիրալիր ընդունելութիւն գտնել հանրութեան առջեւ, ջերմապէս կ'աղագրարեմ որ Սուրբ Գրոց մէն մի ընթերցող գէթ մէկ օրինակ առնէ ասկէ իբր օժանդակ Կենաց Մատենին : Մանաւանդ փափաքելի է որ իբրեւ դասագիրք մը գործածուի վարժարանաց մէջ :

Գրքիս մէջ գործածուած «Ն. Ք.» տառերը պէտք է կարդալ «Նախ քան զՔրիստոս» . ինչպէս նաեւ «Յ. Ք.» տառերը՝ «Յամին Տեառն» կամ «Յետ Քրիստոսի» :

«Այս գիրքն ալ քննեցէ՛ք» :

Բ. ԱՐԲԱՆԱՄԵԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

ՇՐՋԱՆ Ա.

ՊԱՂԵՍՏԻՆ

ՖԻԶԻԲԱԿԱՆ ԵՒ ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ

Ա. — ԱՆՈՒԱՆՔ ԵՐԿՐԻՆ

Պաղեստինու գլխաւոր անուններն են .

1. Քանան . — Այսպէս կը կոչուի Քամի կըրտսերագոյն որդւոյն՝ Քանանի անուամբ որ հոն հաստատուեցաւ Բաբելոնի խառնակութենէն վերջ . Ծննդ. Ժ 15. ԺԲ 5 :

2. Ուխտի կամ Ուխտեալ Երկիր . — Այս անուն տրուած է անոր այն ուխտին համար զոր

Աստուած ըրաւ Աբրահամի, թէ իւր սերունդը պիտի ժառանգէր զայն. Ծննդ. ԺԲ 7. ԺԵ 18:

3. Եբրայեցոց Երկիրը. — Այս անուամբ կը կոչուի զայն ստացող Ժողովուրդէն. Ծննդ. Ե 15: Նոքա Եբրայեցի կը կոչուէին յԵբերէ՝ Աբրահամի մէկ նախահօրմէն (Ծննդ. Ժ 24), կամ թերեւս Միջագետէն երկրին մէջ հաստատուելու նպատակաւ Եփրատէ անցնելուն համար:

4. Իսրայէլի Երկիր. — Սա ընծայուած է Յաւիտայ սերնդեան բնակութենէն՝ որ Իսրայէլ եւս կը կոչուէր:

5. Պաղեստին. — Փղշտացիներէն առնուած անուն մը՝ որոնք Միջերկրական ծովուն մէկ սահմանագլխոյն վրայ բնակեցան երկրին հարաւային արեւմտեան կողմը: Այս է առ հասարակ գործածական անունը. Ել. ԺԵ 14:

6. Սուրբ Երկիր. — Այս անուն միայն մէկ անգամ յիշուած էր Սբ. Գրոց մէջ. բայց հիմա բազմիցս կրկնուած է այն երկրին հետ միացած նուիրական ընկերութեանց համար. Զաք. Բ 12:

Դործածուած են նաև Ենովայի, Ասուծոյ և Յուդայի Երկիր անուններն, սակայն ասոնք հազուադէպ են:

Բ. — ԴԻՐՔ, ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Պաղեստին Միջերկրական ծովուն արեւելեան

ծայրին վրայ հաստատուած երկրի անձուկ սահման մ'է և կը դրաւէ Սիւրիոյ թրքական նահանգին հարաւային արեւմտեան մասը:

Բուն Պաղեստին, կամ, ի բնէ Հրէից ժառանգութիւն ճանչցուած երկիրը, իւր արեւելեան կողմը ունէր Յորդանան գետը, բայց երբ Իսրայէլացոց ստուար բազմութիւն մը հաստատուեցաւ արեւելեան կողմը, յայնժամ երկիրը դրաւուելով նկատուեցաւ Ուխտեալ երկրին մէկ բաժինը՝ որ նոյն անունին տակ պարփակեցաւ:

Պաղեստին ընդհանրապէս նկատուած է շրջապատեալ հիւսիսէն Լիբանան լեռներով և Փիլիստինի սահմանագլխով. արեւմուտքէն՝ Միջերկրական ծովով. հարաւէն՝ Ապառատ Արաբիայով, և արեւելքէն՝ Սիւրիոյ և Արաբիոյ անապատներով⁽¹⁾:

Ունի 180 մղոն երկայնութիւն՝ իբր 65 մղոն միջին լայնութեամբ, և կը պարունակէ մակերեսութ մը՝ որ կը հաշուի 11,000 քառակուսի մղոն: Կը տարածուի 30° 40'էն 33° 30' հիւսիսային լայնութեան, և 34°էն 36° 20' արեւելեան երկայնութեան մէջ:

(1) Դաւթի եւ Սողոմոնի ժամանակ Հրէից ազգերը տարածուեցան աւելի ընդարձակ մասի մը մէջ քան 'ի վերոյ նշանակեալ սահմաններն որոնք կը գրկեն Սիւրիոյ եւ Արաբիոյ մեծագոյն մասերն. ցեղերու բազումը կը կառավարուին այն իշխաններով որք կը բնակէին իրենց բուն երկրին մէջ եւ մշտնջենապէս միացած չէին Պաղեստինու:

Գ. — ԵՐԿՐԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԻՐՔԸ

Պաղեստին հաստատապէս նկատուած է իբրեւ բլուրներու և հովիտներու երկիր մը. Օր. ԺԱ 11 : Իւր ամբողջ երկայնութեան մէջ հիւսիսէն հարաւ տարածուող բլուրներու կրկնակ շղթաներ կան՝ որոնք ծագում կ'առնեն Լիբանան և Անդի-Լիբանան լեռներէն և զուգահեռական կ'ընթանան Յորդանանու հանգիստակաց կողմերուն վրայ մինչեւ որ կը հասնին Քորեբի և Սինայի բարձանց յԱպառաժ Արաբիա :

Բազմաթիւ կողմնակի գագաթներ կը բաժնուին այս շարքերէն. բայց ոչ միօրինակ ուղղութեամբ մը : Երկրին հիւսիսային մասին մէջ բլուրք ընդհանրապէս ծածկուած են դալարներով մինչ ի գագաթն, և բովանդակ երկրին դիրքը այլայլած է ու գեղեցիկ : Հարաւային ու հարաւարեւելեան կողմը, մասնաւորաբար Մեռեալ ծովու մերձաւորութեամբ, լեռներու երեւոյթը տփգոյն և ամայի է : Քանանու լեռանց շատերը կը բարձրանան նշանաւոր գագաթներու : Սոյն խորհրդածութեան միակ գերազանց օրինակն է Հերմոն լեռն Յորդանանու արեւելեան կողմը, որ ծովուն մակերեւոյթէն 11,000 ոտք վեր կը բարձրանայ :

Լեռներու մէջ սփռուած են բազում դաշտավայրեր և հովիտներ՝ յորոց ոմանք յորգառատ են

դալարներով և ճուր Գաշտանկարներով. մինչ այլք չոր են և անջրդի : Սոցա նշանաւոր օրինակներ են Յեզրայէլի դաշտն ի Գալիլիա՝ որ ծածկուած է ամենաընտիր արօտներով. Յորդանանու հովիտն՝ որոյ օդը վատաւողջ և հոգը անբերրի է :

Պաղեստինու մէջ գլխաւոր զառիթափը կը հակի դէպ ՚ի Միջերկրական ծովն, յորում շատ մը փոքրիկ առուակներ կը հոսին ներքին բարձունքներէն : Երկրին անուանի գետն է Յօրդանան՝ որ հիւսիսէն հարաւ կ'ընթանայ գրեթէ իր ամբողջ լայնութեան մէջ : Իւր ուղղութեան հիւսիսային մասին մէջ Յորդանան երկու փոքրիկ լիճեր կը կազմէ՝ Իւրաքանչիւրը շրջապատեալ շքեղ տեսարաններով և արգասաւոր հողով : Հարաւային կողմը կը գտնուի Մեռեալ ծովն ուր կը թափի : Այս լճին և շրջակայ երկրաց դիրքը զարմանալի հակապատկերն է այլոց դիրքին :

Պաղեստինու ընդհանուր դիրքը կանխագոյն ժամանակաց մէջ աւելի հրապուրիչ եղած է քան որ այժմ է : Իւր նախկին երեւոյթի մասին եղած մէն մի նկարագրութիւն հաւատալ կ'ուտայ թէ նշանաւոր երկիր մ'էր այն թէ բնական գեղեցկութեան և թէ երկրագործութեան արդեանց մասին :

Դ. — Լ Ե Ր Ի Ն Ք

Պաղեստինու երկու լեռնաշղթայից գլխաւոր
գաղաթիւներն են . —

1. Լիբանան լեռինք

Յարեմուսս Յորդանանու

2. Պէյթիթիւղ լեռ	5. Կիւլօս լեռ
3. Կարմեղոս լեռ	6. Եբաղ եւ Քարիդին լեռինք
4. Թափոր լեռ	7. Զիթենեաց լեռ
8. Գորանթանայի լեռ	

Յարեւելս Յորդանանու

9. Հերմոն լեռ	11. Գաղայոգ լեռ
10. Բասան լեռ	12. Աբարիմ լեռինք

1. Լիբան՝ (սպիտակ) պարփակելով Լիբանան
և Անդի-Լիբանան կրկնակ շղթայներն, կը կազմէ
լեռան ահագին գօտւոյ մը մասն՝ որ կը յառաջանայ
Սիւրիոյ ամբողջ երկայնութեան մէջ հիւսիսէն ի
հարաւ և Պաղեստինու հիւսիսային սահմանն կը
նկատուէր :

Շղթային ամենէն բարձր մասն է Լիբանան՝
որոյ գաղաթ ծածկուած է մշտնջենաւոր ձեամբ .
Իւր կազմութեան ապառաժը կրային և ճերմակի
մօտ գոյնով քար մ'է շատ մասերու մէջ առատ
երկաթով զոր կը գործածեն բնակիչք : Սողոմոնի

տաճարին շինութեան համար պէտք եղած քարն
ու ատաղձ այս լեռներէն բերուած են . քանի մը
հին եղեւնիի ծառեր կը գտնուին դեռ անոնց վրայ
և կ'ըսուի թէ գոյութիւն ունէին մինչև այն վե-
հագետին օրերը . Ա. Մնաց. Ե 13-18 : Լիբանան
սրբազան գրողներու հանապազօրեայ քերթողական
ակնարկութեան առարկայն եղած է . երգ. Դ 8.
Ես. Խ 16 :

2. Պէյթիթիւղ լեռը Գալիլեայի դաշտէն ելնող
երկու գաղաթներէ կը բաղկանայ :

Ասոնց միոյն վրայ ըստ աւանդութեան,
Քրիստոս արտասանեց լեռն լեռնի բարձր անուամբ
ծանօթ ճառ մը . Մատթ. Ե 1 : Նոքա այժմ Արա-
բացիներէն կը կոչուին Քաբէ Հաբէն :

3. Կարմեղոս վեց կամ ութ մղոն ի ներքս
տարածուող բլուրներու գօտի մ'է . Ակրոն (Acre)
խորշէն դէպ հարաւային արեւելեան ուղղութեամբ :

Մասնաւոր բարձրութիւնն՝ որուն ընդհանրա-
պէս յարմարցուած է անունը, ծովեզրին վրայ
Ժպիրհ հրուանդան մ'է իբր 1500 ոտք բարձր :
Կը բաղկանայ գալլախազով ծածկուած կարծր
կրաքարէ : Տակաւին կը մնայ նոյն գեղեցկու-
թեամբ՝ որով Կարմեղոս պարսէզներու եւ այգի-
ներու երկիր մը հռչակուած էր վաղեմի ժամա-
նակաց մէջ : Իւր կողերն ու գաղաթ սքօղեալ են
դալարներով և զարդարեալ՝ պէս պէս ծաղիկներով,

այնպէս զի «Կարմեղոսի վսեմութիւնն» առակը տակաւին կրնայ գործածուիլ. Ես. ԼԵ 2: Բլրոյն հիւսիսային արեւելեան զառիվայրին վրայ մենաստան մը կը կենայ որոյ մերձ ըլլալ կը թուի Բաղի մարգարէից ընդդիմութեան ատեն՝ իւր պատարագը այրելու համար երկինքէն կրակ կոչած տեղն. Գ. Թագ. ԺԼ: Մի քանի այրեր գտնուած են Կարմեղոսի մէջ՝ որոնք, անտարակոյս, Եղիայի և Եղիսէի հանապազօրեայ ժողովատեղիներն էին. Գ. Թագ. ԺԼ 42. Գ. Թագ. Բ 25: Սուրբ Գրոց բանաստեղծական գրուածոց մէջ յաճախակի ակնարկութիւններ եղած են Կարմեղոսի նկատմամբ. Երգ. Է 5. Ես. ԼԵ 2:

Կարմեղոս փոքրիկ գիւղ մ'էր Յուդայի հարաւային կողմը, երբոր Նոբաղ կ'ասրահատէր իւր ոչխարներն, յորժամ իրեն եկան Դաւթի պատգամաւորներն:

4. Թափոր՝ կղզիացեալ լեռ մ'է Յեզրայելի դաշտին ծայրագոյն արեւելքի մէջ, ծովուն մակերեսէն իբր 1500 ոտք բարձր:

Իւր կազմութիւնը գրեթէ բոլորովին կրային է, և ստորտէն մինչեւ գագաթը ծածկուած է խոտերով, ծաղիկներով և թուփերով: Ծայրը կը կենայ մեծամեծ պատնէշներու փլատակներով գոցուած լեռնադաշտ մը: Թափորի վրայ կազմեց Բարակ իւր 10,000 մարդէ բաղկացեալ բանակն որ

նախ ելաւ Սիսարայի և անոր բանակին դիմագրելու. Դատ. Դ 6. և, ըստ հին բայց սխալ ականգութեան մը, այս լեռան վրայ այլակերպեցաւ Փրկիչն մեր Յիսուս. Դուկ. Թ 28: Դրացի Քրիստոնեայք դեռ ծեսեր կը կատարեն ի յիշատակ այն դէպքին: Զարդիս կը կոչուի Ճէպէլ Բաբէ:

5. Կիլայօս՝ ստորին բլրաշղթայ մ'է Ասդրաալոն (Յեզրայէլ) մեծ դաշտին հարաւային կողմը, շքեղապէս բարձրանալով դաշտէն աւերի քան 800 ոտք:

Յառաջագոյն տուած արօտ արտադրեց, բայց հիմա բոլորովին անբերրի է: Այս լեռներուն վրայ տեղի ունեցաւ Իսրայելացւոց և Փղշտացւոց միջեւ եղած պատերազմն՝ յորում կենակրօնատ եղան Սաուղ և իր որդիքը. Ա. Թագ. ԼԱ:

6. Եբաղ և Դարիդիճ՝ Եփրեմի ցեղին հարաւային կողմը հաստատուած կղզիացեալ բլուրներ են:

Անոնք իրարմէ անջատեալ են նեղ հովիտով մը, հազիւ մէկ ասպարէզ ընդարձակութեամբ՝ որոյ մէջ կը կենայ Նաբղոսի քաղաքը, վաղեմի Սիւքէմը կամ Սիւքարը, և 800 ոտք բարձր են: Եբաղ կը բարձրանայ հովտին հիւսիսային կողմը, իսկ Դարիդին՝ հարաւային կողմը, և երկոքին եւս ժայռուտ են և անպտուղ: Յորդանանէ անցնելէն վերջ Յեսու խորան մը կառոյց Եբաղին վրայ ուր

գրեց օրէնքը . Յես. Ը. 30 : Այն ատեն բլուրներու մէջ եղող հովտին վրայ կեցած բարձրաձայն կարգաց օրէնքը ժողովրդեան առջեւ — անոնց՝ որ Եբաղի վրայ կանգնած կը փոխարինէին անէծքներուն և անոնց՝ որ Գարիղինի վրայէն կ'արտաբերէին օրհնութիւններն . Օր. Իէ 12, 13 . Յես. Ը 33 : Գարիղինի գաղաթէն Յովթամ արտասանեց իւր առակն Սիւքէմի մարդոց , երբոր նոքա թագաւոր ըլին զԱբիմէլէք . Դատ. Թ 7 : Հոս ալ տաճար մը կանգնեցին Սամարացիք , երուսաղէմայ տաճարին հետ մրցելու համար , որոյ վասն բընակիչք տակաւին սուրբ կը պահեն այս լեռն :

7. Զիբեմեաց լեռը հաստատուած է երուսաղէմի արեւելեան կողմը : Ունի քառեակ կատարներ՝ որոց բարձրագոյնը 2400 ոտք վեր է ծովուն մակերեւոյթէն :

Ամենէն բարձր գաղաթը կ'ենէ Գեթսեմանի պարտէզէն՝ ուր , ըստ հին աւանդութեան մը , տեղի ունեցաւ Քրիստոսի համբարձումն : Նուիրական մանրակրկիտ պատմութիւններ զայս դէպք կ'արձանագրեն ի Բեթանիա կամ անոր մօտ տեղ մը պատահած . Դուկ. ԻԴ 30 : Կ'ըսուի թէ այս բարձրացման կէս ճամբան էր ուր մեր Տէրը նստաւ և լացաւ երուսաղէմի վրայ . Դուկ. ԺԹ 4 : Դաւիթ՝ Աբիսողոմէ փախած ատեն Զիթենեաց լեռը ելաւ «և կուլար» . Բ Թագ. Ժե 30 : Իւր բարձանց

ստորին և հեռաւորագոյն հարաւակողմն էր այն վայր՝ ուր Սողոմոն կառոյց Քամովսի բարձր տեղը Գ. Թագ. ԺԱ 7 , եւն : Հաւանաբար , այդ պատճառաւ կը կոչուի Ապականութեան լեռ . Դ. Թագ. ԻԴ 13 : Անոր հետ կապակցեալ Քրիստոսի կենաց դէպքերն բազմաթիւ են , և ի հոչակումն սորա շատ եկեղեցիներ և այլ յիշատակարաններ հաստատուած էին անոր տարբեր մասանց մէջ՝ յորոց ոմանք դեռ գոյութիւն ունին : Քրիստոսի համբարձման եկեղեցին , ինչպէս նաեւ ուրիշներ , ամեն տարի հազարաւոր այցելուներ կ'ունենան :

8. Գօրանքանա կարի իմն ամայի բլրաշղթայի մը բարձրագոյնն է երիքովի մօտ :

Կենթագրուի թէ Քրիստոսի քառասնօրեայ ծոմապահութեան հետեւորդ փորձանաց վայրն է այն . Մատթ. Դ 1 :

9. Հերմոն Անդի-Լիբանան շղթային վերջաւորութիւնն կը կազմէ ի հարաւոյ : Պաղեստինու մէջ ամենէն բարձր լեռն է սա՝ որ ծովուն մակերեսէն 11,000 ոտք կը բարձրանայ , և մշտնջենական ձիւնով ծածկուած գաղաթ մ'ունի :

Քանանու հիւսիսարեւելեան սահմանն կը նկատուէր այն , Օր. Թ 8 , և ոչ թէ Թափոր լեռան մերձակայ փոքր բլրակի մը հետ խառնուած՝ որոյ տրուած է նոյն անունը : Ամորհացիք կը կոչէին զայն Սէնէ , և Սիթոնացիք՝ Սաթն , որով անգամ

մը յեշուած է ի Սբ. Գիրս, Սաղմ: Իթ 6, Մովսէս անոր կ'ընծայէ նաեւ Սէն անունը. Օր. Դ 48. Հաւանական է թէ սոքա Հերմանի շուրջը գտնուող փոքրիկ բլուրներու անուններն են, և ըստ դիպաց կը ներկայանան փոխանակ ամբողջ շղթային: Հերման կցեալ է Թափորի հետ. որպէս կը ներկայացնեն Պաղեստինու բոլոր լեռներն. Սաղմ: 2թ 12. և նշանաւոր հանդիսացած է իւր կազդուրիչ ցօղերուն համար. Սաղմ: ՃԼԳ 3: Իւր արդի անունն է Ճէյէլ-էլ-Ղէյ:

Նշանաւոր է իւր առատ արօտին և անդ մնուցեալ խաշանց տեսակին համար . Օր. ԼԲ 14, և Ռուբէնի և Գաղի որդիքն և Մանասէի կիսացեղն ընտրած էին զայն իբրեւ ժառանգութիւն ընդ Դադայոդ . Թու. ԼԲ 33: Բազմիցս ակնարկուած է Սբ. Գրոց բանաստեղծական մասանց մէջ . Սաղմ. ԿԼ 15. ՃԼԶ 20 :

11. Պաղպող՝ արդարեւ բարձրաբերձ բլուր-
ներու վերքը դօտի մ'է Յարով գետէն սակաւ ինչ
հեռի ի հարաւ :

Իւր անունն կառնու քարերու շեղձակոյտէ մը
զոր Յակոբ դրաւ երբոր Լաբանի հետ դաշնակ-

ցումթիւն մը կնքեց Գաղաթ սնուամբ . Մենդ. ԼԱ
47 . Ուստի Գաղայոդ կը ներկայացնէ ընդարձակ
մաս մը երբեմն հիւսիսէն պարփակելով զԲասան՝
որ աւերակ եղաւ իւր արդասաւորութեան և դե-
ղեցիկ տեսարանին համար : Գաղայոդի լեռանց
շատերը ծածկուած էին ծառերով ուրոցմէ կը հայ-
թայթուէր Սուրբ Գրոց մէջ յիշուած նշանաւոր
խէժն Գաղաթի Բալասան սնուամբ . Երեմ. ԽԶ 11 :
Գաղաթոյ յղթայի ալիմու սնունն է Հէղաթ :

12. Արարիմ բարձր ու խորդուբորդ լեռանց շարք մ'է որ կ'երկննայ Մեռեալ ծովուն երկայնութեամբ :

Անոնք շատ անբերրի են : Շղթային երկու գա-
գաթներն են Փռլը, Փեռլը կամ Նեբլը, որոց վրայ
Բաղաամ կառույց իւր խորաններն ու զոհ մատոյց
իրերու նախապատրաստութիւն ընդդէմ Իսրայէլի
արտասանելիք անիծից . Թու. ԻԳ 14, 28 : Վեր-
ջինէն ամբողջ Քանանը գիտելու թոյլատրեալ էր
Մովսէս յառաջ քան իւր մահն . Օր. ԼԲ 49 : Շղթ-
թային արդի անունն է Էլ-Պէլլա, Ներսիմ նկատ-
մամբ Յեբէլ Արխարը կը կոչուի :

Փ Ո Ք Ր Բ Լ ՈՒՐ Ն Ե Ր

ՍԷՆՆԻ ԼԵՈՐ, Եթաղի և Գարիգլինի մօտ, Սբ.
Գրոց մէջ յիշուած է Աթմէէքի պատմութեան

Աշխարհէր. Ա. Գրայ

կապակցութեամբ (Դատ. Թ 48), և նշանաւոր է իւր ձեան սպիտակութեան համար. Սաղմ. ԿԸ 14:

Նոյն մերձաւորութիւնն ունի Գաւառ Բլուրն ուր թաղուած է Յեսու. Յես. ԻԳ 30:

Բենիամինի ցեղին մէջ է Ռիմոն Վէյը ուր 600 Բենիամինեանք ապաստանեցան Իսրայէլի մնացորդաց հալածանքէն. Դատ. Ի 47:

Սիժն, Մօրէայ և Ալլոն կը գտնուէին Երուսաղէմայ պարիսպներուն մէջ: Սոցա առաջինը գրաւուեցաւ միջնաբերդէ մը զոր Դաւիթ առաւ Յեբուսացիներէն և գրաւեց զայն իբրև իւր սեփական բնակարանն. ուստի ստացաւ Դաւիթ Գաւառ անունը. Բ Թագ. Ե 7:

Սիժն լեռը բաղկացաւ գործածուած է ի Սթ. Գիրս փոխանակ ամբողջ Երուսաղէմայ. Սաղմ. ՃԼԷ 1. Միք. Դ 8, և երբեմն եւս մարգարէութեանց մէջ՝ փոխանակ Հրէից ազգին. Ես. ԺԱ 16: Աբրահամ Մօրէայի բլուրն ելաւ զԻսահակ իւր որդին, զոհելու նպատակաւ. Ծննդ. ԻԲ 2, և որոյ վրայ յետոյ կառուցուեցաւ Սողոմոնեան տաճարը. Բ Մնաց. Գ 1:

Յուդայի հարաւային արեւելեան կողմը Մեռեալ Ծովուն մօտ է Եփրատ Բլուրն ուր Ժամանակ մը Դաւիթ ապաստանեցաւ Սաուլի կատաղութենէն. Ա Թագ. ԻԳ 19:

Եփրեֆ, Նաբէաղէֆ և Յոգայի անուններն, ինչ-

պէս և ուրիշներ, չերեւիր թէ մասնաւոր բլուրներու կը պատկանին. Յես. Ի 7, այլ թէ այն ազգաց սահմանակից կը թուին՝ ուր երկրին երեսը ընդհանրապէս բլրային է. Յես. ԺԷ 15:

Ե. — ԴԱՇՏՏԵՐ ԵՒ ՀՈՎԻՏՆԵՐ

1. Յորդանանու Դաշտ	7. Ռափամի Հովիտ
2. Յեզրայէլի կամ Ասդորա-
ալոնի Դաշտ	8. Էլայի Հովիտ
3. Սարոն	9. Մամբրէի Դաշտ
4. Մօրէի Դաշտ	10. Աղի Հովիտ
5. Յովսաբաթի կամ Սա-
վայի Հովիտ	11. Յուդայի անապատը՝ որ
կը պարփակէ Մօնի,
Զիփի, Էնգադդիի եւ
Թէովայի անապատներն
6. Ենովմի Հովիտ	

1. Յորդանանու Դաշտը կը տարածուի համանուն գետոյն ընթացքին երկայնութեամբն Գեննեսարէդ լճէն մինչեւ Մեռեալ Ծովը: Ունի իբր 70 մղոն երկայնութիւն, 5-12 մղոն տարածութիւն և ամենէն նեղն է ի հիւսիսային աստիճան:

Կրկնակ հովիտներէ կը բաղկանայ՝ որոց ներքինը, գետէն ոռոգեալ, բեղմնաւոր է և առատ կանաչութեամբ. մինչ արտաքինը աւազուտ է և անմիւրդ: Տակաւ առ տակաւ Մեռեալ Ծովուն մօտենալով մեծապէս կ'ընդարձակի և արեւելեան կողմը կը կազմէ Երիքովի դաշտն, և արեւմտեան կողմը՝ Մովաբու դաշտերն: Յորդանանու դաշտին

ստորին բաժինն էր այն՝ (որոյ մէկ մասը թաղուած է Մեռեալ ծովուն մէջ) զոր Ղովա ընտրեց երբոր բաժնուեցաւ Աբրահամէ. Ծննդ. ԺԳ 10 : Յովհաննէս Մկրտիչ յաճախ կ'այցելէր Յորդանանու Հովիտն իւր ժողովրդային ծառայութեան միջոցին. Մատթ. Գ 3 : Երէտեք զայն ծածկուած էր յոյժ հարուստ և արգասաբեր հողով մը, սակայն հիմա բոլորովին անմշակ եղած է : Հոս բանակեցան Իսրայելացիք Յորդանանէ անցնելէն վերջ և երկրովի կործանուալէն առաջ. Յես. Գ 13 : Նոքա Մովսէս դաշտերուն մէջ բանակած էին երբոր Մովսէս Նաբաւ լեռն ելաւ ի մեռանել. Օր. 1Դ 1 : Յորդանանու գաշտը հիմա կը կոչուի Եփրատ :

2. Յեզրայէլի Դաւթն՝ որ Սբ. Գրոց մէջ յիշուած է Մաֆթուփի Հովիտ և կը կրէ նաեւ Յունական Աստուծոյ անունը, ընդարձակ հովիտ մ'է թափորէն մինչեւ Կարմեղոս, և Մր. Սթէֆէնս հաշուած է 13 քառակուսի մղոն :

Սա Բիսոն գետէն ոռոգուելով յանշափս հարուստ հող մը կ'ստանայ : Թերեւս աշխարհի մէջ չկայ երկիր մը որ այնքան կոխնեցող և արիւնհեղութեան վայր եղած լինի որքան այս Յեզրայելի գաշտը : Հոս, թափորի ստորոտը, թեփորա և Բարակ ի ճակատամարտ հրաւիրեցին Սիսարայի բանակն. Դատ. Գ 14 : Գէդէօն և իւր 300 մարդիք հրաշապէս հոս նուաճեցին Մադիա-

նացւոց և Ամաղեկացւոց բանակներն. Դատ. 2 33 : Հոս մղեց Սաուլ իւր վերջին պատերազմն. Աթադ. Իթ 1 : Հոս տեղի ունեցաւ Յուդայի Յովսիային տարաժամ մահն մինչ կը կռուէր Եգիպտոսի Նեքով տիրապետին հետ. Բ Մնաց. 1Է 22 : Այս բլրոյն վրայ Հովմայեցիք երկիցս նուաճեցին զՀրեայս :

3. Սառոնի Դաւթն կամ Հովիտ երկրի արգասաւոր սահման մ'է՝ որ ծովեզերքն ի վեր կ'երկնայ Յուդայէն դէպ ի Կեսարիոյ հիւսիսային կողմը :

Իւր անունը կ'առնու Եփրեմի մէկ քաղքէն՝ Լասարօնէն. Յես. ԺԲ 18 : Սոյն հովիտ Ս. Գրոց մէջ կ'արեւորութիւն ստացած է իւր դաւարագեղութեան համար. Ա Մնաց. ԻԷ 29 : Սողոմոն «Սալոնի վարդը» կը գործածէ ի նշան գեղեցկութեան. Երգ. Բ 1 :

4. Մորէի Դաւթն ամենէն գեղեցիկ ու պրտաբեր երկրաց մին է ի Պաղեստին, Եբաղի և Գարիզինի միջեւ :

Ճոխաբար կ'որոգուի աղբիւրներէ և առուակներէ, և լի է նուշի, կիտրոնի և ձիթապտղոյ ծառոց պուրակներովն : Սուսամի քաղքէն սակաւ ինչ ի հարաւ կը գտնուի Յակոբայ ջրհորն՝ ուր նստաւ Քրիստոս Սամարացի կնոջ հանդիպած ատեն. Յովհ. Գ 6, և ասկէ ոչ մի հեռի կը կենայ Յովսէփի տապանն. Յես. ԻԴ 32 : Հարաւէն

այս հովիտը կը տարածուի փոքր դաշտի մը մէջ
որ մէկ մասն ըլլալ կը թուի այն գետնին՝ զոր
Յակոբ զնեց Սիւքէմի հօր, Եմովրի որդոցմէ.
Ծննդ. ԼԳ 19: Իւր արդի անունն է Նաբուֆ
Հօֆի:

5. Յովսափաքի Հովիսը նեղ ծործոր մ'է Ե-
րուսաղէմի արեւելեան կողմը: Երբեմն կը կոչուի
Քերբոնէ Զոր համանուն վտակին իւր մէջէն հոսե-
լուն համար:

Այս հովիտ նոյն ըլլալ կը կարծուի Սալմէ
հօֆին հետ՝ ուր Սողոմի տիրապետը դիմաւորեց
զԱբրահամ. Ծննդ. ԺԴ 17: Վաղեմի Ժամանակաց
մէջ Երուսաղէմի բնակչաց գերեզմանն էր այն, և,
տակաւին, աշխարհի ամեն կողմերէն Հրեայներ
յաճախելով կը բաղձան իրենց փոշին թողուլ իրենց
հարցը փոշոյն քով: Հովտին երեք ներգործիչ ա-
ռարկաներն են Զարիոյ, Աբիսողոմայ և Յովսա-
փաթի տապաններն:

6. Ենովմի՝ կամ աւելի ճշգիւ, Ենովմի որդ-
ւոյն հովիտը (Յես. ԺԵ 8), նեղ ու ապառաժուտ
կիրճ մ'է Երուսաղէմայ հարաւային կողմին վրայ.
Յովսափաթի հովտին աջ անկեանց մէջ:

Հովտին արեւելեան ծայրին մօտ կը գտնուի
Թափէն կոչուած վայրն՝ ուրկէ Հրեայք կը դիտէին
Բաաղի և Մողոքի ծէսերն (Դ Թագ. ԻԳ 10) և
իրենց զաւակունք կրակին մէջէն կ'անցունէին իբր

զոհ. Երեմ. Է 31: Հաւանորէն այս վերջին պա-
րագայէն տրուած է այժմու անունն (Գեհեն) ի
Հրէից՝ որ և գործածուած է ի ցոյց տանջանաց
տեղոյն: Հովտին հարաւային կողմը՝ որոյ մօտ
կը միանայ Յովսափաթի հովտին հետ, կայ Բեր-
ոն Սերը որ գնուած է 30 կտոր արծաթի.
Մատթ. ԻԷ 7:

7. Ռափամի Հովիսը կը տարածուի Երու-
սաղէմէ իբր 5 մղոն դէպ ի հարաւային արեւմուտք,
մերձաւորապէս 2 $\frac{1}{2}$ մղոն դէպ ի Բեթլէհէմ:

Անունը, հաւանաբար, կ'ենէ նախկին բնակչաց
հօր հասակէն — Ռափայ կը նշանակէ հսկայներ.
Յես. ԺԵ 8: Անոր մէջ տեղ մը նշանակուած կայ իբր
գերեզման Ռաքէլի. Ծննդ. ԼԵ 19, և վայրն է
Դաւթի ընդ Փղշտացիս հանդիպած շատ մը դէպ-
քերուն. Բ Թագ. Ե 22. Ա Ֆնաց. ԺԱ 13. ԺԴ 9:

8. Էլայի Հովիսը հաստատուած է իբր 10
մղոն դէպ արեւմուտք Երուսաղէմի:

Արգասաւոր և հաճելի է. բայց գլխաւորա-
բար շահաւետ է իբրեւ վայր Դաւթի և Դողիադի
միջեւ պատահած դիպումոյն. Ա Թագ. ԺԷ 2. ԻՍ 9:

9. Մամբրէի Դաւթը արգասաւոր դաշտ մ'է
Քերբոնի հարաւային կողմը, և այնպէս կոչուած է
Մամբրէ՝ որ իւր արշաւանաց ատեն զանաւկցու-
թիւն կ'ընէր Աբրահամի հետ ընդդէմ Քողոզա-
գոմարի բանակին. Ծննդ. ԺԴ 13:

Սա կը պարփակէր Մանգուի դաշտն ու այս՝
զորս գնեց Աբրահամ իբրեւ գերեզմանավայր մը .
Ծննդ. ԻՆ 9 : Այս մերձաւորութեան մէջ է նաեւ
Եսայիի Հովնիս ուրկէ Հրէայ լրտեսներն կտրեցին
խաղողի ողկոյզն Մովսէսի համար , սակայն ցարդ
անծանօթ կը մնայ . Թու. ԺԳ 24 :

10. Աղի Ձորը Մեռեալ ծովէն սկսեալ կը
տարածուի դէպ ի Կարմիր ծովուն արեւելեան
բազուկը .

Կըսուի թէ, Սողոմայ կործանումէն և Մեռ-
եալ ծովու կազմութենէն առաջ , Յորդանանու
մէկ մասն կը կազմէր : Այս էր Եթովպացոց վրայ
տարուած կրկնակ յաղթութեանց վայրն . Բ Թագ.
Ը 13. Գ Թագ. ԺԳ 7 :

11. Յուդայի Անապատը նահանգ մ'է՝ որ կը
տարածուի Բեբրոնէ յարեւելս Մեռեալ ծովու , և
հիւսիսէն հարաւ կը յառաջանայ նոյն ծովուն ե-
զերքին երկայնութեամբ :

Թէպէտեւ անապատ կոչուած սակայն պէտք
է հասկնալ սոսկ մշակութենէ զուրկ , զի , թողլով
իւր ինքնաբեր արտադրութիւններն , կը գործած-
ուի իբր արօտատեղի : Բազմաթիւ քաղաքներ և
գիւղեր հաստատուած էին անոր մէջ (Յես. ԺԵ 6),
և այն նահանգն էր ուր Յովհաննէս Մկրտիչ սկսաւ
իւր ժողովրդային ծառայութիւն . Մատթ. Գ 1 :
Անապատին հիւսիսային մասը երբեմն կը կոչուէր

Թէկուէի Անապատ : Յովաբ այս տեղէն բերաւ կիներն
Աբիսողոմը կանչելու թոյլտուութեան համոզելու
համար զԴաւիթ . Բ Թագ. ԺԳ 2 : Արեւմտեան
կողմը կար Զէֆէ անապատն՝ ուր ապաստան գտաւ
Դաւիթ Սաուղի վրէժխնդրութենէն խոյս տալու
ատեն . Ա. Թագ. ԻԳ 14 : Արեւելեան կողմը կը
գտնուէր Եսայիի անապատն , Մեռեալ ծովուն ա-
փանց վրայ : Այս եւս պատճառ եղաւ Դաւթի
ապաստանութեան այրերէն միոյն մէջ՝ որով յոյժ
առատ են մերձակայ լեռինք , և որոց մէջ կտրեց
Սաուղի վերարկուին ծայրը մինչ կը քնանար . Ա.
Թագ. ԻԳ 1-4 : Նահանգին հարաւային բաժինն
էր Մանգու անապատը : Հոս եւս Դաւիթ , ժամանակ
մը , ապաստան վնտռեց Սաուղի կատաղութենէն .
Ա. Թագ. ԻԳ 24 : Նաբաղ՝ մերժելով մարդասիրու-
թիւնն առ Դաւիթ և անոր մարդիքը , բնակեցաւ
քաղքի մը մէջ՝ որոյ ընծայեց նահանգին անունը .
Ա. Թագ. ԻՆ 2 : Այս նահանգաց իւրաքանչիւրն
իւր անուն կ'առնու մերձակայ մի քանի քաղաք-
ներէ կամ գիւղերէ՝ յորոց Թէկուէի , Մառնի և
Զիփի աւերակներն դեռ կը մնան :

ՓՈՔՐ ՆՈՎԻՏՆԵՐ

Աստուծոյ Հովնի . Բենիամինի արեւելեան կողմը ,
Գաղգաղայի մօտ՝ ուր գարկոծուեցաւ Աքար իւր

գողութեան համար յերկրով. Յես. Է 24: Այեւնի
և Գաբառնի Հովիտներն, Դանի ցեղին մէջ. երուսա-
ղէմի հիւսիսային արեւմտեան կողմը՝ որոց վրայ
կեցան Արեւն ու Լուսին մինչեւ Յեսուայ հրամանն.
Յես. Ժ 12: Սեփաւայի Հովիտ. Յուդայի արեւմտե-
ան կողմը, Մօրէայի քաղքին մօտ՝ ուր Ասա յաղ-
թանակ տարաւ եթովպացոց ի վերայ. Բ Մնաց.
ԺԳ 9, 10:

Մեռեալ ծովուն մակերեսը ի սկզբան կը կո-
չուէր Սեփաւայի Հովիտ. Ծննդ. ԺԳ 3: Յոյժ արգա-
տաւոր էր Ղովտի բնակարան եղած ատեն. Ծննդ.
ԺԳ 10. բայց իւր բնակչաց տկարութեան պատ-
ճառաւ խառնուեցաւ Սողոմի աւերակաց մէջ և
եղաւ Աղի ծովուն յատակը. Ծննդ. ԺԹ 25:

2. — Գ Ե Տ Ե Ր

1. Յորդանան

Միջերկրական ծովը քափող

2. Քիսոն : 3. Կանա : 4. Բոսոր Հեղեղատը

Ճիւղ Յորդանանու եւ Միջերկրական ծովու յարեւմուտս

5. Քերիզի Հեղեղատը : 6. Քիզրոն կամ Կեզրոն Հեղ.

Ճիւղ Յորդանանու եւ Մեռեալ ծովու յարեւելս

7. Յաբբոկ : 8. Առնոն :

1. Յորդանան՝ Լիբանանէ կ'երնէ և դէպ հա-
րաւ հոսելով Մեռոնի ջուրերն ու Գալիլիայի ծովը
կը ճեղքէ և կը թափի Մեռեալ ծովը : Իւր ափն է
առատահոս աղբիւր մը Հասպիա (Hasbeiya) քաղ-
քին հիւսիսային արեւմտեան կողմը՝ որմէ զատ ու-
նի երկու փոքր ափեր եւս — մին ի Պանիաս (Կե-
սարիա Փիլիպպէ), և միւրը ի Թէլ-էլ-Գադ-Գի,
Դանի հին քաղքին մօտ — որոնք իրենց հոսանքը
միացունելով կը թափին Մեռոնի ջուրը ի մէջ : Յոր-
դանան իւր անուն կ'ընդունի այս լճէն ելնելուն
համար, և իբր 9 մղոնի խոտորնակ հեռաւորութենէ
վերջ կը մանէ Գալիլիայի ծովը : Կ'ընթանայ խո-
րուն և ընդարձակ անջրպետի մէջէն և կը լեցուի
Մեռեալ ծովուն մէջ. Գալիլիայի ծովէն շուրջ 70
մղոն դէպ հարաւ :

Թէև Յորդանանու հեռաւորութիւնը, ալէն
մինչեւ Մեռեալ ծովու մուտքը, 100 մղոնէն աւելի
չէ, սակայն գետոյն աւազանը այնքան ոլորուն է
որ իւր ափը 180 մղոն վեր կը մնայ : Յորդանանու
միջին լայնութիւնը՝ իւր ափան խոնարհագոյն մա-
սանց մէջ 90 ոտք, և խորութիւնը իբր 9 ոտք կը
հաշուուի : Ունի կրկնակ եզերքներ, միջին և ար-
տաքին : Միջինը կը կազմեն իւր բուն աւազանը,
իսկ արտաքիններուն կը հասնի ողողման ժամանակի
Սոյն ափանց մէջ դանուող անջրպետը, այս կամ
այն կողմի վրայ ծածկուած է մացառով, և իբր

պատասպարան կը ծառայէ բազմաթիւ վայրի կենդանեաց . Երեմ. Խթ 19 : Յորդանանու Նոր Կտակարանի պատմութեան հետ ունեցած կապակցութեան գլխաւոր դէպքն է Իսրայէլացւոց անցքն ընդ այն որպէս ցամաքի՝ երբոր վերէն եկող ջուրը «կեցաւ շեղակոյտի մը վրայ» մինչեւ որ ամբողջ ժողովուրդը ապահովապէս անցաւ . Յես. Գ 14-17 : Իւր ջուրերը յետոյ բաժնուեցան Եղիայի վերարկունին հարուածին տակ , մինչ Եղիսէի հետ անցան իւր յերկինս համբառնալէն առաջ . և դարձեալ՝ երբոր Եղիսէ առանձինն վերադարձաւ այն դէպքէն յետոյ . Գ Թագ. Բ 8 , 14 : Նոր Կտակարանի մէջ յիշուած ուրիշ մէկ գլխաւոր դէպքն է Տեառն մերոյ Յիսուսի մկրտութիւնն ի Յովհաննէ Մկրտչէ (Մատթ. Գ 13) , որ քիչ մը առեն քարոզեց ու մկրտեց անոր եզերաց վրայ . Մատթ. Գ 6 : Վերոյիշեալ դէպքին բուն վայրը ըլլալ կը կարծուի Երիքովի հանդիպակաց մօտ , ուր հազարաւոր ուխտաւորներ կը յաճախէին ամեն տարի և եռանդագինս լուսացուելէ վերջ անոր ջուրէն մաս մը կը տանէին իրենց անօթներով :

2. Քիստն Թափորի ստորոտէն ելնելով , կ'անցնի Յեզրայէի դաշտին մէջ , և Կարմեղոսի խարսխէն կը թափի Ակրոն ծոցը :

Անձրեւոտ եղանակաց մէջ , կամ , մերձակայ լերանց հալման ժամանակ , անանցանելի հեղեղով

մը կը յորդէ : Անտարակոյս այս ժամանակ էր երբոր Սիսարայի բանակը ցրուեցաւ անոր եզերաց վրայ , ինչպէս կ'երգէ Դեբորայ . «Քիստն հեղեղատը քշեց տարաւ զանոնք» . Դատ. Ե 21 : Քիստն շատ Եղիսէ ջարդեց Բաաղի 400 մարդարէներն , Կարմեղոսի վրայ զոհ մատուցանելէն յետոյ . Գ Թագ. ԺԸ 40 :

3. Կանան փոքր առուակ մ'է՝ որ Եփրեմի լեռներէն ելլելով Միջերկրական ծովը կը թափի իբր 12 մղոն դէպ հարաւ Կեսարիոյ :

Սա կը կազմէ սահմանն ի մէջ Եփրեմի և Մանասէի ցեղերուն . Յես. ԺԶ 8 . ԺԷ 9 , 10 :

4. Բոսոր Հեղեղասը Յուդայի լեռներէն կը հոսի Միջերկրական ծովն Կազայէ սակաւ ինչ ի հարաւ :

Դաւիթ Սիկեւակը աւերող Ամաղեկացիներէն հալածուելու առեն , հոս թողուց 200 մարդիկը՝ որոնք չէին կրնար անցնիլ դեռէն . Ա Թագ. Լ9 , 10 : Հաւանաբար այս հեղեղատին մէջ էր՝ ուր Փիլիպպոս մկրտեց Եթովպացի ներքինին . Դործ. Լ 26 , 36 :

5. Քիրիո Հեղեղասը արեւմուտքէն կը միանայ Յորդանանու Երիքովէ ոչ հեռի :

Այս էր Եղիսէի բնակավայրն նշանաւոր շրջանի մը համար , երբոր առաւօտ և երեկոյ կը կերակրուէր ազգաւորներէն մինչ ի ցամաքքն հեղեղատին : Գ Թագ. ԺԷ 3-7 :

6. Կեդրոն Հեղեղասը կ'ենէ երուսաղեմէ իբր 2 մղոն դէպ հիւսիս և՛ հոսելով Յովսաբաթի հովտին հարաւային մէջէն, կը գառնայ հարաւարեւմուտք և կը թափի Մեռեալ ծովն: Ամառը թէև չոր կ'ըլլայ իւր աւաղանը, և սակայն ձմեռը, և մանաւանդ, յորդ անձրեւներուն ատեն, մեծ առու մը կը հանդիսանայ:

Դաւիթ հուէն անցաւ երբոր Աբիսողոմի առջեւէն խոյս կուտար երուսաղեմէ. Բ թագ. ԺԵ 23, 30: Իւր ափանց քով Ասա իւր մօր, Մաաքային, շինած կուռքը այրեց. Բ Մնաց. ԺԷ 16: Եզեկիա ասոր աւաղանին մէջ նետեց տաճարին պղծութիւններն. Դ թագ. ԻԳ 4, 6, 12: Քրիստոս Գեթսեմանի պարտէզ գացած ատեն Կեդրոնէն անցաւ գիշերայն երբոր քահանայապետին ձեռքը մատնուած էր. Յովհ. ԺԸ 1:

7. Յաբբոկ փոքրիկ գետ մ'է՝ որ կ'ենէ Ռաբադ ամոնի (Rabbath ammon) մօտ Գաղաադ լեռներէն և կը թափի Յորդանանու հիւսիս արեւմտեան կողմը: Իւր յատակը ժայռուտ է և հոսանքը՝ արագ:

Այս կը կազմէ հարաւէն Ամորհացուց և հիւսիսէն Ամմոնացուց երկիրներուն սահմանն. Թու. ԻԱ 24. Օր. Գ 16. և անմիջական մերձաւորութեամբ Յակոբ ըմբեցաւ հրեշտակին հետ. Ծննդ. ԼԲ 22:

8. Առնոն կ'ենէ Գաղաադ լեռներէն Յաբ-

բոկի հարաւային մեծութեամբ, և կը թափի Մեռեալ ծովը:

Այս գետն էր սահմանագիծն ի մէջ Ամորհացուց և Մովաբացուց. Թու. ԻԱ 13: Ասոր մօտ Խարայէլացիք՝ Մովսէսի ներքեւ, պարտեցին զՍեհոն, Ամորհացիները, և տիրեցին անոնց երկրին. Թու. ԻԱ 24:

ՓՈՔՐ ԱՌՈՒԱԿՆԵՐ

Գառնի առուակներն կը գտնուին Գաաա բլրոյն ստորոտն յեփրեմ. Բ թագ. ԻԳ 30: Սալմէ հեղեղաւոր Յուդայի և Դանի մէջէն կը հոսի դէպ ի Միջերկրական ծով: Այս հովտին մէջ կը բնակէր Սամիսոնի կիներ՝ Դալիլա. Դատ. ԺԶ 4: Քիբրոնի մօտ է Եփրայի հեղեղաւոր՝ որոյ ափունքէն Մովսիսէ խրկուած լրտեսներն բերին խաղողի մեծ ողկոյղ մը. Թու. ԺԳ 24: Եփրայի գետն ուր ընդհանրապէս նեղոս ցուցուած է, մի քանի անցիւք կը պատկանի առուի մը՝ որ Յուդայի լեռանց հիւսիսէն կը հոսի դէպ ի Միջերկրական ծով և Պաղեստինու սահմանն կը կազմէ ի հարաւոյ. Թու. ԼԳ 5:

Է. Լ Ի Ճ Ե Ր

1. Մեռոնի ջուրերը:

2. Գալիլիայի ծովը՝ որ կը կոչուի նաեւ Տիբերիոյ ծով. Գեներեսարէթի լիճ, կամ Քէնէրէթի ծով:

3. Մեռեալ կամ Աղի ծով՝ որ եւ կը կոչուի Սոգոմի կամ Դաշտի (Plain) ծով :

1. Մեռոմի ջուրերը՝ Գալիլիայի հիւսիսային կողմը, կրնան նկատուիլ ջրշեղջ մը՝ յորում կը միանան Յորդանանը կազմող այլազան առուակաց ջուրերն : Գարնան մէջ լիճը $7\frac{1}{2}$ մղոն երկայնութիւն և $3\frac{1}{2}$ մղոն լայնութիւն կ'ունենայ, իսկ Ամառը՝ սակաւ ինչ աւելի քան ճահիճն :

Մեռոմի ջուրերը Սբ. Գրոց մէջ նկատուած են այն տեղն ուր պատահեցաւ Յեսուայ և Հասորի Յաբիւնի զօրաց միջեւ եղած ճակատամարտն. Յես. ԺԱ. 5, 7 : Այժմու անունն է Պահր-է-է-Հու-է :

2. Գալիլիայի ծովն՝ իբր 9 մղոն դէպ հարաւ, Յորդանանէ կազմեալ երկրորդ լիճն է : Ունի 12 մղոն երկայնութիւն, և գրեթէ, 6 մղոն լայնութիւն իւր ընդարձակագոյն մասին մէջ :

Չայն կը պարփակեն ջուրին ծայրէն յանկարծակի 500-1000 ոտք բարձրութեան հասնող ահապէժ բլուրներ : Այսպէս կը մնայ խոր խարսխի սը մէջ : Իւր մակարդակը 300 ոտք վեր է Միջերկրական ծովու մակերեսէն : Առատայի է զանազան ձուկերով՝ զորա, սակայն, դոյզն յարգ ստացած են չրջակայ բնակիչներէն : Հին ատենները իւր ափունքը զարդարուած էին բազում քաղաքներով և գիւղերով, և իւր ջուրերը ծածկուած էին հարիւրաւոր նաւերով, սակայն զարդիս՝ ի բաց առեալ սոյն

քաղաքաց փլատակներն, ոչինչ կը գտնուի անդ, և հազիւ մէկ նաւ կրնայ գտնուիլ լճին վրայ : Գալիլիայի ծովը Նոր Կտակարանին մէջ նշանաւոր է լոկ Քանանու սահմանաց կամ մերձաւոր սղգաց հետ ունեցած կապակցութեամբ Գէնէրէթի քով անուն տակ. Թու. ԼԴ. 11. Յես. ԺԲ. 3 : Նոր Կտակարանին մէջ բազմիցս ակնարկութիւններ եղած են անոր նկատմամբ : Մեր Փրկչին նախահետեւողք իրեն առաքեալներ ըլլալու կոչում ստացան սորա ափունքէն. Մատթ. Դ. 18, 21 : Մէկէ աւելի գիւպաց մէջ սաստկայոյզ փոթորիկներ հանգարտեցան անոր վրայ Իւր մէկ զօրեղ խօսքով. Մատթ. Ը. 26. և անգամ մը քալեց անոր վրայէն իբրեւ ցամաք երկրի մը, Մատթ. ԺԴ. 23 : Չուկերու հրաշալի առատութիւն մը հանուեցաւ անկէ Իւր հրամանին հնազանդութեամբն. Ղուկ. Ե. 4, 9. Յովհ. ԻԱ. 6 : Յետ յարութեան այս լճին եզերքը երեւ. Ե. Իւր աշակերտաց. Յովհ. ԻԱ. 1, 7 : Իւր արդի անունն է Պահր-է-է-Թապարէ :

3. Մեռեալ ծովը Պաղեստինու լճերուն ամենէն մեծն է 40 մղոն երկայնութեամբ, 9 մղոնի միջին լայնութեամբ, և 2-200 գրկաչափ այլայլական խորութեամբ : Սա կը կենայ Յուդայի ցեղին արեւմտեան երկայնութեամբ և կ'անջատէ զայն Մովաբի և Ռուբէնի մասէն :

Իւր լցուցած աւազան երբեմն էր Սիդգիմի

ձորը, փոխանակ Սողոմ Գոմորին. Ծննդ. ԺԳ 3: Ամեն կողմէ պարփակեալ է բարձրաբերձ, խորտաբորդ և անբերրի բլուրներով՝ յորոց ոմանք լճին մակերեսէն 2000 ոտք վեր կը բարձրանան՝ որ 1300 ոտք ցած է Միջերկրական ծովու մակերեսէն: Իւր տեսակնարար ծանրութիւնն է 1.241, թարմ ջուրը 1 հաշուելով. և տարբազարութեամբ գտնուած է որ իւր ծանրութեան $\frac{1}{4}$ ը աղ է: Սոյն պարագայք թեթեւօրէն կը ներկայացունեն զայն, այնպէս որ դոյզն աշխատանք բաւական են մակերեսին տակ խորասուզելու: Անոր մէջ ո՛չ ձուկ և ոչ ալ ուրիշ կենդանի գտնուած է, և ամանց վրայ ալ չկան բոյսեր ոչ մի տեսակի. այս պատճառաւ թերեւս, ընդունած է «Մեռեալ ծով» անուն՝ որով ծանօթ է առ հասարակ: Ծովեզերքը բաւական ժամանակ մնացողներու մէջ պատահեալ քանի մը մահացու դէպքերով հաստատուած է որ մերձակայ մթնոլորտը բոլորովին ապականեալ է. զայս, սակայն, վերագրելի չէ բուն ծովուն արտաշնչութեանց, այլ ամանց վրայ գտնուող գարշահոտ աղբիւրներուն և ճախիններուն: Մեռեալ ծովուն բոլորտիքը մեծ քանակութեամբ կարելի է ձեռք բերել բորակ, ծծումբ և կուպր. և մերձակայ ժայռից շատեր գրեթէ բոլորովին աղէ կազմուած են: Իւր մակերեսը գտնուող գոլորչիք այնքան շատ են՝ որ, թէև Յորդանանու, Առնոնի և ուրիշ փոքր

գետակներու ջուրերը կ'ընդունի, և, սակայն, զանոնք ամենքն ալ կը ծծէ: Այս կրնայ նկատուիլ (accounted for) մթնոլորտին ջերմութեամբ որ արեւադարձէն աւելի է: Նոր Կտակարանին մէջ անգամ մ'իսկ յիշուած չէ այս ծովը: Հին Կտակարանի հետ կապակցութիւն ունեցող գլխաւոր դէպքն է Սողոմ Գոմորին կործանումն. Ծննդ. ԺԹ 24-29: Հիմա մերթ կը կոչուի *Եփփալէ* լճ՝ իւր մէջ գտնուած կուպրին համար, և Արաբացիներէն՝ Պահլէ-Լ-Բ կամ Ղովտի ծով:

Ը. — ԱԻԱԶԱՆՆԵՐ ԵՒ ԱՂԲԻԻՐՆԵՐ

1. Յակոբայ Զրհորն	3. Սելովամի Աւազանը
2. Գեհննի Աղբերակն	4. Բեթեսդայի Աւազանը
5. Սողոմոնի Աւազաններն	

1. Յակոբայ Զրհորն հաստատուած է Նաբղոսի հովտին մէջ Սիւքէմէ քանի մը միոն հեռի: Իւր խորութիւնն է 75 ոտք, բայց հիմա չոր է:

Այս ջրհորին քով նստաւ Քրիստոս Սամարացի կնոջ հետ խօսած ատեն. Յովհ. Դ 6, 12:

2. Գեհննի Աղբերակը կը գտնուէր Երուսաղէմայ արեւմտեան կողմին վրայ:

Հոս օծուեցաւ Սողոմոն. Գ. Թագ. Ա 33, 38: Գեհննի ջուրերը Դաւթի քաղաքին մէջ կը տանէր Եզեկիա հաւանօրէն Սէնէքքերիմէ պաշարեալ լինելու ակնկալութեամբ. Բ Մնաց. ԼԲ 30:

3. Սելովամի Աւագանը կը կենայ Երուսաղէմի հարաւային կողմը : Արհեստահան ջրշեղջ մ'էր այն շուրջ 24 ոտք խորութեամբ :

Չուրը կը բղխի աղբիւրէ մը՝ որ հիմա կը կոչուի Կոյն (Virgin) «դէ-բը» Յովսափաթի հովտին մէջ, և Սելովամ կը տարուի ստորերկեայ խողովակով մը, Օֆելի բլրոյն տակէն : Մեր Փրկիչը աչքերը կաւով օծած անձին հրաման ըրաւ երթալ լուացուիլ այս աւազանին մէջ, և նա «լուացուեցաւ և եկաւ ու կը տեսնէր» . Յովհ. Թ 7 : Չուրը թէն չունի մասնաւոր յատկութիւն մը, սակայն տակաւին սնապաշտութեամբ կը դործածուի այն կուրութեան դժբաղդ վիճակի համար :

4. Բեթետղայի Աւագանը («Գթութեան տուն») մեծ ջրամբար մը կամ ջրշեղջ մ'է Երուսաղէմի արեւելեան կողմը . և մէկ կողմէն սահմանափակեալ է տաճարին արքու պատով : Ունի 300 ոտք երկայնութիւն, 120 ոտք լայնութիւն և մօտաւորապէս 75 ոտք խորութիւն :

Սա չրջապատեալ է հինգ գաւիթներով՝ որոց երկուքին մնացորդները տակաւին կը մնան . Յովհ. Ե 2 : Սոցա միոյն մէջ Յիսուս գտաւ 38 տարուան հիւանդ մը և բժշկեց զայն . Յովհ. 48 :

5. Սողոմոնի Աւագաններն երեք մեծ աւազաններ են բլրոյ մը զաւիթափին վրայ, Երուսաղէմէ իբր 7 մղոն ի հարաւ : Նոքա միմեանց հետ

հաղորդակցութիւն ունին, այնպէս զի բարձրագունին մնացորդ ջուրն կը հոսի երկրորդին մէջ և անտի ստորնագունին մէջ :

Թեքեւս անոնք են Սողոմոնի ակնարկածներն իւր ըրած մեծամեծ գործոց և արտերը ոռոգելու համար շինած աւազաններուն վրայով խօսած ատեն . Ժող. Բ 4-6 : Սողոմոնի աւազաններէն մինչեւ բլրոյ կողմերը ջրմուղ մը կ'առաջնորդուէր՝ որով ջուրի նշանաւոր հոսանք մը կը տարուէր յերուսաղէմ :

Թ. — ԿԼԻՄԱՆ, ՀՈՂՆ ՈՒ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ

Ընդհանրապէս խօսելով Պաղեստինու կլիման մեղմ և առողջարար է : Անձրեւոտ եղանակները սովորաբար հոկտեմբերի վերջերը կ'ըլլան, երբոր երկիրը հերկուած ու ցանուած է . և Ապրիլի վերջը՝ հունձքի սկսումէն առաջ : Հրէայք կը ճանչնային զայն իբրեւ «առաջին և վերջին անձրեւ», և մեծապէս կը գնահատէին իբր էական պէտք մը արմոեաց հասուննալուն : Այս չրջաններու մէջ ուրոտումը շատ յաճախադէպ է անդ, թէն ձմեռ ատեն լսելի կ'ըլլայ միայն դաշտերու մէջ և ամառը՝ լեռներու վրայ : Տարւոյն մնացեալ եղանակաց մէջ դուն ուրեք անձրեւ կը տեղայ՝ որոյ պէտքն կը փոխարինուի առատ ցօղոյ կայլակներով, մասնաւորաբար դաշտային երկրաց մէջ : Յօղոյ հանապազօրեայ յիշատակութիւնն՝ ի Սբ. Գերս, ապացոյց

մէ ցուցնելու թէ որքան կը գնահատուէր այն իր-
րեւ աղբիւր երկրին արգասաւորութեան . Մենդ,
Իէ 28 . Սաղմ. ՃԼԸ 3 :

Պաղեստինու հիւսիսային երկրաց լեռները
գլխաւորաբար կը բաղկանան կրային ապառաժ-
ներէ . բաց-ճերմակ գունով և մեծապէս կարծր :
Երուսաղէմի կամ անոր մերձակայ ապառաժներն
ևս նոյն կազմութիւնն ունին : Բայց Մեռեալ ծովն
երկնցող բլուրներն ու խոնարհագոյն Յորդանանը
որձաքար (granite) և այլ բաղադրութիւններ ու-
նին : Պաղեստինու զանազան մասանց մէջ բլրոց
վերին խաւերը բաղադրեալ են գիւրաթեկ կաւճա-
յին գոյացութեամբ մը՝ յորում գտնուած են
ծածկեալ բուստեր , խեցիներ և ձուկեր , ինչպէս
նաեւ քարացած պտուղներու նման գայլախազեր :
Այս վերջինք գլխաւորաբար առատ են Կարմեղոսի
մէջ : Մովսէս կը նկարագրէ քաղաքը իբրև « երկիր
մը՝ որոյ քարերն երկաթ են , և որոյ դաշտերուն
մէջ կարելի է պեղել արոյր (brass) » . սակայն զար-
դիս եթէ կան մետաղներ Պաղեստինու մէջ , Լի-
բանանու հարաւային կողմը , բնակչաց անտարբե-
րութիւնն ու նուաստութիւն թոյլ չեն տար իրենց
որ և իցէ օգուտ քաղել անոնցմէ : Սրբազան գըր-
ուածքներ կը հաստատեն թէ Հրէայք ծանօթա-
ցած էին այլազան թանկագին քարերով . և լերանց
համբաւն առիթ կ'ուտայ հաւաքելու թէ տպագիրոն ,

զմրուխտ , բիւրեղ և գեղեցիկ յասպիս կրնան ա-
ռատ ըլլալ , բայց բնակիչք դոյզն խնամք կը տա-
նին անոնցմէ օգտուելու մասին :

Սուրբ երկրին հողը՝ Հրէից ժառանգութեան
ատեն , անտարակուսելի կերպով հարուստ էր , և
լիովին իրադործեց Մովսէսի շողջողուն նկարա-
գրութիւնն անոր նկատմամբ . Օր. Ի 8, 9 : Ո՛չ
միայն դաշտավայրեր և հովիտներ մշակութեան
ենթարկուած էին , այլ և , դարատափներու և
թամբաշինութեան համար , մինչեւ իսկ բլուրներն
բերրի կը լինէին մինչ ի կատար իւրեանց : Սոցա
ապացոյցներ կը մնան դեռ հողը զառիվայրէն
պահպանելու համար հաստատուած պատերու փրշա-
տակաց մէջ : Կան նաեւ ջրանցքի հետքեր որոց
միջոցաւ ջուրը աւազաններէն արտերը կը տարուէր
ռոռգման համար , այսպէս կը փոխանակուէր անձ-
րեւներու և գետաջրոց պակասութիւնն : Այս կեր-
պով ի յայտ կուգան հողին բնական ճոխութիւն-
ներն և մշակներ մեծապէս կը վարձատրուին :

Պաղեստինու բուսական արտադրութիւնը յոյժ
բազմաթիւ են և զանազան . ամենէն հասարակ-
ներն են ցորեն , հաճար , գարի , բակլայ և բամ-
բակենի՝ որ ամենուրեք կը զարգանայ . մասնաւոր
երկիրներ կ'արտադրեն նաեւ ծխախոտ : Բրինձը
կ'աճի Մեռոնի ջուրերուն եզերքը , սպիտակ թուփն
ու որթը առատ են Լիբանանու մէջ . Սիւքէմ և

Եաֆա (Յոպպէ) կ'արտադրեն նաբինջ, կիտրոն, լէմոն և ձմերուկ։ արմաւ և նուռ կը ծաղկին Գազայի մէջ։ Լեղակը ինքնովին կ'աճի Յորդանանու ափանց վրայ։ քանի մը արմաւենիներ կը պրծնազարդեն Երիքովի մերձակայքը։ Թզենին կը մշակուի մի քանի շրջանակներու մէջ, և իւր պտուղը կը գործածուի իբր արտածութեան նիւթ, բայց ձիթապտուղը երկրին ամենէն ճոխ արտադրութիւններէն մին ըլլալովն հանդերձ գրեթէ բոլորովին անտես առնուած է և կ'աճի գլխաւորաբար վայրի տեղեր։

Կենդանեաց մէջ հասարակաց են մեր բուն ընտանեկանները։ Ոչխար, եզ և այծ կը կազմեն Եբրայեցւոց ստացուածքին մէկ մասը։ Անոնց ձիերը այնքան շատ չ'են, բայց փոխանակ անոնց առ հասարակ կը գործածուին ազնիւ տեսակի եզներ, ուղտեր և էշեր։ Սբ. Գրոց մէջ կը գտնեմք քանի մը վայրի անասնոց յիշատակութիւնն՝ (Օր. ԺԴ 4, 5) որոց ոմանք դեռ կը մնան, սակայն ինչ ինչ պատճառներով անկարելի է զանոնք նմանցունել այժմեան ծանօթներէն որ և իցէ միոյն։ Սաւուղի առջև Դաւիթ նկարագրեց առիւծի մը և արջի մը հետ իւր ունեցած պայքարն։ Ա. Թագ. ԺԷ 34. որոց և ոչ մին կը բնակի ի Պաղեստին։ Ընձառիւծը տակաւին կ'այցելէ Լիբանանու ամառայութիւններն։ Բորենիք և շնագայլեր բազմութիւ են Յորդանանու

եզերաց վրայ։ արու խոզեր կը գտնուին Թափորի և շրջակայից մէջ, և սաղարդիւք անանոզ եղջերուաց քանի մը տեսակներ՝ երկրին բարձանց վրայ։ Թռչնոց և սողնոց շատ տեսակներ կան ի Պաղեստին, որոնք փութանակի կարելի է նմանցունել Սբ. Գրոց մէջ յիշուածներուն։ Մեղուններու ստուար բազմութիւն մը կը յաճախէ ժայռերու բացուածքներն. այնպէս զի փութաջանութեան և ուշադրութեան չափաւոր բովանդակութեամբ մը Պաղեստին կրնայ այժմ փոխարինել իւր հին նկարագրութեան. — «Կաթով ու մեղրով առատ երկիր մը»։

Ժ. ԲՆԱԿԻՉՔ

Պաղեստին ի սկզբան կը բնակէին Քամի որդւոյն Քանանէ սերեալ ազգաց բազմութիւններ. Ծննդ. Ժ 15-19։ Սգբա երկրին վրայ բաժնուած էին այսպէս. — Յորդանանու արեւելեան կողմը ժառանգած էին Քանանացիք, Գենեսացիք և Գատմոնացիք։ Արեւմտեան կողմը՝ բլրային երկիրն ի հարաւոյ, գրաւուած էր Քետացիներէն, Բերեզացիներէն, Յեբեսացիներէն և Ամորհացիներէն։ Կեդրոնական երկիրը՝ Քանանացիներէն։ Գալիլիայի ծովուն արեւելեան երկիրը՝ Գերզեսացիներէն, և հիւսիսային մասը՝ պարփակելով Լիբանանու զառիվայրն, Խեվացիներէն։ Եզերքն ի վեր երկրի նեղ

չերտի մը մէջ կը բնակէին Փիւնիկէցիք ու Փղըշ-տացիք՝ ի հարաւոյ :

Այն ինչ Իսրայէլացիք Մովսէսի ներքեւ մօտեցան Ուխտի երկրին, Յորդանանու արեւմտեան իշխանութիւնք հազիւ ո եւ է փոփոխում յանձն առին, սակայն արեւելեան կողմը Ամորհացիք պահանջեցին երկու իշխանութիւններ, Բասան և Գազաթ՝ որոնք Հերմոն լեռնէն կը հասնին մինչեւ ի հարաւ Առնոն գետ, և երկիրը Առնոնի հարաւէն առնուեցաւ Մովսէսիններէն :

Ամորհացուց երկու իշխանութիւններն էին ինչ որ Իսրայէլացիք նուաճեցին յառաջ քան Յորդանանէ անցքն . Դովտի սերունդ եղող միւս դրացի ազիւք հաւանեցան թողուլ առանց դժուարութեան : Յորդանանու արեւմտեան կողմին գրեթէ բոլորովին տիրապետած և աւար առած էին Հրէայք, և, մի քանի տարեաց պատահական ընդմիջումով, նորա թողուցին անոր բոլոր տէրերն մինչ ի գերութիւն Ասորեստանցուց : Յորժամ տեղի ունեցաւ, Ասորեստան զանազան քաղաքներէն խառն բազմութիւն մը կազմուելով հաստատուեցաւ Պաղեստինու կեդրոնական մասանց մէջ, և մի քանի մնացորդ Հրէից հետ միանալով կազմեցին խառնուրդ ցեղ մը Սամարայէ՝ անուամբ : Բաբելոնի խառնակութենէն վերջ Յուդայի և Բենիամինի ցեղերը վերագարձան իրենց սեփական բնագա-

ւառն՝ զոր պահպանեցին առանց ընդմիջման մինչև անոր նուաճումն ի Հռովմէ :

Հրէայք՝ իրենց վաղեմի պատմութեան համեմատ, երկրագործական և հովուական ժողովուրդ մ'էին : Սողոմոնի տիրապետութեան միջոցին վաճառականական պահանջներն լիւրջ կը հոգացուէին . ատաղձը Տիրուսէն Յոպպէ կը տարուէր լաստերով . ոսկին ու արծաթ Թարսիսէն և Ոփիրէն կը բերուէին, և սոցա փոխարէն ցորեն, գինի և իւղ կ'արտածուէին մեծ քանակութեամբ :

Բազմապիսի պատճառներ միացան զՀրէայս ուրոյն և արտաքսիչ ժողովուրդ մ'ընելու : Պարագայք միացան իրենց արմատին հետ . Եգիպտոսէ ազատումն և մուտքն ի Քանան . իրենց մասնաւոր կրօնական ծիսարանը . մասնաւորաբար նոցա Աստուծոյ սեպեալ լինելուն խորհուրդը . Մեսիան իրենցմէ սերուած ըլլալուն գիտակցութիւնը . և իրենց հակամիտութիւնն մշտնջենապէս հեթանոսական սովորութեանց միացունող դատաւորութիւններն, ամենքին կը նպաստեն իրենց անհատականութիւնն համեմելու : Սոյն ազդեցութեան արդիւնքը յանշարտ զօրաւոր եղած է՝ որ ներկայիս մէջ իսկ թէև ամեն ազգի մէջ մուտ գտած է (Հրէականը խառնուած չէ որ և իցէ միոյն հետ), բայց տակաւին այնքան որոշ է որքան Քանանու անվիճելի տէրը :

Պաղեստինու արդի բնակիչք կը հաշուուին 400,000՝ որոյ մեծագոյն մասը Արաբացի են և առ հասարակ գործածական լեզուն Արաբականն է : Թուով նոցա յաջորդներն են Քրիստոնեայք , բազում աղանդներու բաժնուած , իրարու հետ ունեցած հակառակութեամբ ոգեւորեալ : Հրէայք , բաղդատաբար , ընդհանրութեան մէկ փոքրիկ մասն կը կազմեն : Ասոնցմէ շատերը Եւրոպացի գաղութներ են՝ որոց զաւակունք եկած են իրենց փոշին թողուլ հարցը փոշոյն տեղ :

Ժ Ա. — Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Քանանու բաժանումն՝ Իորայէլի ազգաց միջեւ , տեղի ունեցաւ նախ քան զՔրիստոս 1440ին : Սակայն բնակիչք բոլորովին անկար լինելով , և բազմիցս կռապաշտական արգիլեալ յարաբերութեանց հետեւելով Իորայէլացիք գերութեան քանի մը յաջորդական տարիներու ենթակայ եղան դրացի ազգաց տակ իբր պատուհաս իրենց յանցանաց : Նոքա այս ստրկութեան վիճակէն ազատեցան նոյն նպատակի համար ընտրեալ դատաւորաց միջոցաւ . որոնք զթութեամբ կը ծառայէին իրենց կենաց մնացեալ միջոցին , Աստուծոյ առաջնորդութեամբ ճշմարիտը գործադրելով : Այս կառավարիչներէն մին էր Սամուէլ : Սա՝ Ժողովրդեան իսկ խնդրա-

նօք վիճակաւ տիրապետ ընտրեց զՍաուղ՝ որ ի գահ բարձրացաւ 1093ին Ն. Ք. : Իւր և իւր յաջորդներուն տիրապետութեանց միջոցին Դաւթի և Սողոմոնի ցեղերը միանալով ուրոյն տիրապետութիւն մը կազմեցին՝ որ իւր փառաց զենիթին հասաւ ընդ Սողոմոնաւ : Իւր իշխանութենէն անջատուող 10 ցեղերու գլուխ ընտրուեցաւ՝ որդին Ռութովմ : Յուդայի և Բենիամինի ցեղերը հաւատարիմ մնացին Դաւթի գերդաստանին : Այս Ժամանակ Իսրայէլի և Յուդայի տիրապետութիւններն անջատեցան և զիրա՝ յագնեցուցին կայուն նախանձաւորութեամբ ու յաճախադէպ պատերազմներով : Տարբեր հարստութեանց տկար ու կռապաշտ տիրապետաց հարստութիւն մը կառավարեց զԻսրայէլ մինչ 721 Ն. Ք. երբ Սաղմանասար գերի տարաւ 10 ցեղերն յԱսորեստան . բայց այս շրջանէն սկսեալ անծանօթ կը մնայ իւրեանց պատմութիւն : Յուդայի տիրապետութիւնը հաւատարիմ մնաց Դաւթի ընտանիքին մինչեւ 588 Ն. Ք. երբոր ինք եւս նուաճուեցաւ զերուսաղէմ աւերող Բաբելոնցիներէն : 70 տարւոյ գերութենէ ետք Հրէայք ի Յուդա վերադարձան Մեոս-Պարսկաստանի Կիւրոս տիրապետին հեղինակութեան տակ , վերակազմեցին երուսաղէմ և Պարսկաստանի հպատակ եղան մինչեւ 330 Ն. Ք. յորժամ Մեծն Աղեքսանդր տիրապետեց Պարսկաստանի : Աղեքսանդրի մահէն վերջ իւր

իշխանութեան բաժանման ատեն Պաղեստին ինկաւ Պաղովէոսի և հաստատուեցաւ իւր յաջորդներուն ձեռամբ իբր մէկ դար: Շուրջ 200 ին (ն. Բ.) Սիւրիոյ Մեծն Անտիոքոս իւր տիրապետութեան միակըցեց զայն. բայց նախ քան զՔրիստոս 143 ին վերստացաւ իւր առաջին զիրքը Մագապեանց տակ: Հրէական կառավարութեան 100 տարիէ վերջ Հռովմայեցիք տարբեր կուսակցութեանց վեճերէն հրապուրեալ միջնորդեցին իրենց իշխանութիւնը և անոնցմէ Մեծն Հերովդէս գահը ելաւ Ն. Բ. 44 ին: Իւր մահէն յետոյ Յուդայ բաժինն եղաւ անոր որդւոյն Արքիդայոսի, սակայն նորա արտորէն վերջը հաստատուեցաւ այն Հռովմէական փոխանորդաց իշխանութեան տակ՝ որոց ամենէն նշանաւորն է Պոնտացի Պիղատոս առ որոյ իշխանութեամբ խաչադոհ եղաւ Փրկիչն մեր Յիսուս: Հրէից հանդարտութենէն պատեհութիւն գտնելով Վեսփասեանք յամի Տեառն 67 ին երկիրը մտան բանակաւ մը և 70 ին (Յ. Բ.) իւր որդին Տիտոս, Երուսաղէմը քանդեց: Յուդայ հաստատուեցաւ Հռովմայ ազդեցութեան տակ մինչև է դարուն սկիզբները՝ երբ որ Սարակեանք նուաճեցին զայն և տիրապետեցին անոր: Պաղեստին ԺԴ դարէն մինչև ցայսօր հպատակ է Օսմանեան հզօր պետութեան:

ՎԵՐՋ Ա. ԵՐԶԱՆԻ

ՅԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՅ Ա. ԵՐԶԱՆԻ

Ա.	Երես
Աբարիմ	17
Ակրոն	18
Ադի Ձոր	24
Ադի Ծով	37
Այեղոն	26
Անդի-Լիբանան	10
Ապականութեան Լեռ	15
Առնոն	30
Ասդրաալոն	20
Աքովր	25

Բ.	
Բառան	16
Բեթեսդա	36
Բոսոր	29
Բրուտին Արաբ	23

Գ.	
Գաաս	18, 31
Գարաոն	26
Գալիլիա	32
Գաղալիո	16
Գարիզին	13
Գեհն	35
Գեներէզ	33
Գորանթանա	15

Ե

Եբաղ	13
Երբայեցուց Երկիր	6
Եգիպտոս	31
Ենդադդի	25
Ենովմ	22
Եսքող	24, 31
Երիքով	20
Եքեղա	18

Զ

Զիփ	25
---------------	----

Է

Էլա	23
---------------	----

Թ

Թափոր	12
Թէկուէ	25
Թովիէթ	22

Ի

Իսրայելի Երկիր	
--------------------------	--

Լ

Լիւրանան	10
--------------------	----

Կ

Կանա	29
Կարմեղս	11
Կեղրոն	30
Կիլպօա	13

Հ

Հերոն	15
-----------------	----

Ձ

Ձիթենեաց Լեռ	14
------------------------	----

Մ

Մակեդոն	20
Մակիեղա (Սյր)	24
Մամբրէ	23
Մաոն	25
Մեռեալ Ծով	33
Մեռոն	32
Մովար	20
Մորէ	21
Մորէայ	18

Յ

Յաբբոկ	30
Յակոբայ Զրհորն	35
Յեզրայէլ	9, 20
Յովսաբաթ	25
Յորդանան	9, 19, 27
Յուզայ	24

Ն

Ներով	17
-----------------	----

Ո

Ուստի Երկիր	5
-----------------------	---

Պ

Պաղեստին	6
Պիթիթիւդ	11

Ռ

Ռափամ 23

Ս

Սափան 22
 Սարիօն 15
 Սարօն 21
 Սեփաթա 26
 Սելովամ 36
 Սէլմոն 17
 Սէնիւր 15
 Սիդգէմ 26
 Սիօն 18
 Սողոմոն 36
 Սովրէկ 31
 Սուրբ Երկիր 6

Տ

Տիբերիա 31

Բ

Բիմնոֆը Վէմ 18

Փ

Փոփր (peor) 17

Ք

Քանան 5
 Քերիդ 29
 Քիսոն 28
 Քիզրոն 22

Աւետարան. Ս. Գրք

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էջ
 Ա. Անուանք երկրին 5
 Բ. Դիրք, սահման եւ տարածութիւն 6
 Գ. Երկրին ընդհանուր զիրքը 8
 Դ. Լերինք 10
 Ե. Դաշտեր եւ հովիտներ 19
 Ջ. Գետեր 26
 Է. Լիճեր 31
 Ը. Աւազաններ եւ աղբիւրներ 35
 Թ. Կլիմայ հող եւ արտադրութիւնք 37
 Ժ. Բնակիչք 41
 ԺԱ. Պատմական 44

<< Ազգային գրադարան

NL0028283

1478

ՔԻՉ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ:

Նրդան Բ. — Նրդան Գ.

ԳԻՆ 100 ՓՐՅ.

معارف عمومیہ نظارت حلیہ سنک ۵ ذی الحجہ ۱۳۳۳ و ۴ مایس
۳۱۲ تاریخلی و ۱۵۰۰ بومولی رخصتنامہ سیلہ طبع اولنشددر

1436